

BAFLO

**gemeentebeschrijving
regio Hogeland**

Monumenten Inventarisatie Project provincie Groningen

colofon

uitgever : Provincie Groningen

samenstelling

en lay-out : H. van der Iest, sociaal-geograaf
J.T. Possel, kunsthistoricus
M. van der Werff, sociaal-geograaf
J.B. Wolters, stedenbouwkundige

INLEIDING

De gemeentebescrijving van Baflo is ontstaan in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Dit project is geïnitieerd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en uitgevoerd door de provincies. Het heeft als doel een globaal overzicht te geven van de stedenbouw en bouwkunst uit de periode 1850-1940. De inventarisatie is per provincie, gebiedsgewijs aangepakt. Voor de provincie Groningen waren dat de volgende gebieden: het Hogeland (inclusief de gemeente Slochteren), het Westerkwartier, het Oldambt, de Veenkoloniën en het Gorecht.

Om greep te krijgen op het inventarisatiegebied is de volgende methodiek ontwikkeld:

- 1 er is een regiobescrijving gemaakt van elk van de hierboven genoemde gebieden, die een algemeen kader biedt voor de uitgevoerde inventarisaties;
- 2 in samenhang daarmee is per gemeente een gemeentebescrijving opgesteld, die nader ingaat op de ontwikkelingen in die gemeente;
- 3 verder zijn door middel van veldwerk structuren en objecten uit de betreffende periode geïnventariseerd. De inventarisatie heeft tevens als toetsing gediend van de regio- en gemeentebescrijving.

In de gemeentebescrijving van Baflo wordt in het kort een beeld geschetst van de ontwikkelingsgeschiedenis van de gemeente tot 1940. De volgende aspecten komen hierbij aan de orde:

- 1 begrenzing en ligging van het gebied
- 2 ontstaansgeschiedenis
- 3 grondgebruik
- 4 infrastructuur
- 5 nederzettingsstructuur.

Na deze ontwikkelingsschets van de gemeente wordt tenslotte in hoofdstuk 6 doel en methodiek van het stedenbouwkundig veldonderzoek en de inventarisatie van de bouwkunst weergegeven.

Bij de totstandkoming van deze gemeentebescrijving en de inventarisatie hebben wij van de kant van de gemeente alle mogelijke medewerking ontvangen. Wij willen haar hiervoor hartelijk bedanken.

H. van der Iest
J.T. Possel
M. van der Werff
J.B. Wolters

Inhoudsopgave

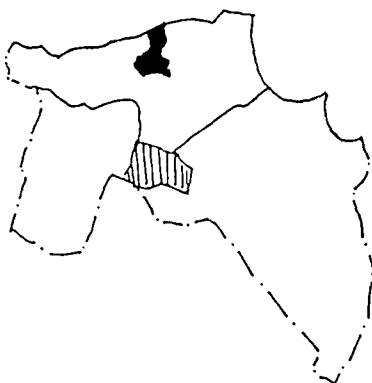
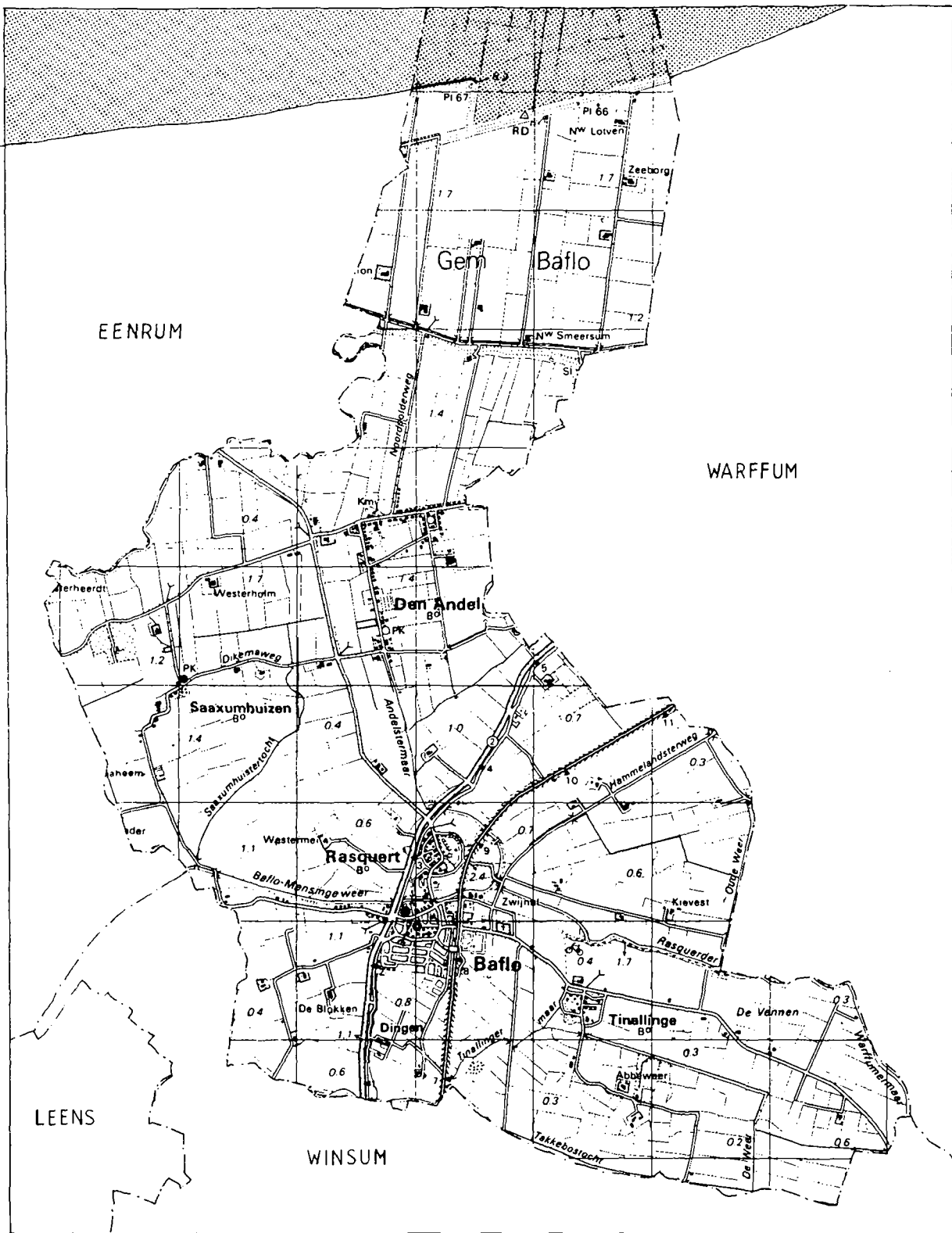
GEMEENTEBESCHRIJVING BAFLO

1	Ligging.....	1
2	Ontstaansgeschiedenis.....	2
2.1	Geologische geschiedenis.....	2
2.2	Bewoningsgeschiedenis.....	3
3	Agrarisch grondgebruik.....	4
4	Infrastructuur.....	6
4.1	Landwegen.....	6
4.2	Waterwegen.....	6
4.3	Spoorwegen.....	7
4.4	Overig vervoer.....	8
5	Nederzettingsstructuur.....	9
5.1	Algemeen.....	9
5.2	Nederzettingsstructuur per dorp.....	11
	- Baflo.....	11
	- Den Andel.....	13
	- Rasquert.....	15
	- Saaxumhuizen.....	16
	- Tinallinge.....	17
5.3	Verspreide bebouwing.....	18

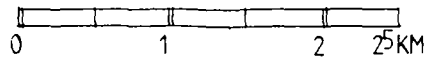
INVENTARISATIE

6	Inventarisatie stedenbouw en bouwkunst.....	19
6.1	Stedenbouwkundig veldonderzoek.....	19
	- Stedenbouwkundige typologie Baflo	
6.2	Gebied met bijzondere stedenbouwkundige waarden..	20
	- Baflo: gebied rond station.....	20
6.3	Inventarisatie van de bouwkunst.....	22

LITERATUURLIJST.....	23
----------------------	----

**GEMEENTE
 BAFLO**

GEMEENTEBESCHRIJVING BAFLO

1 Ligging

De gemeente Baflo ligt in het noorden van de provincie Groningen. Het gebied wordt in het zuiden begrensd door de gemeente Winsum, in het westen door de gemeente Eenrum en in het oosten door de gemeente Warffum. Aan de noordkant ligt de Waddenzee. Het grondgebied van de gemeente beslaat 3457 ha, waaronder 201 ha kwelderland.

In de gemeente liggen de dorpen Baflo, Den Andel, Rasquert, Saaxumhuizen en Tinallinge. De verspreide bebouwing bestaat o.a. uit de gehuchten Abbeweer, Dingen, Lutke Saaksum en De Vennen.

Na de gemeentelijke herindeling van 1 januari 1990 vormt Baflo samen met de gemeenten Adorp, Ezinge en Winsum, de nieuwe gemeente Winsum.

2 Ontstaansgeschiedenis

2.1 Geologische geschiedenis

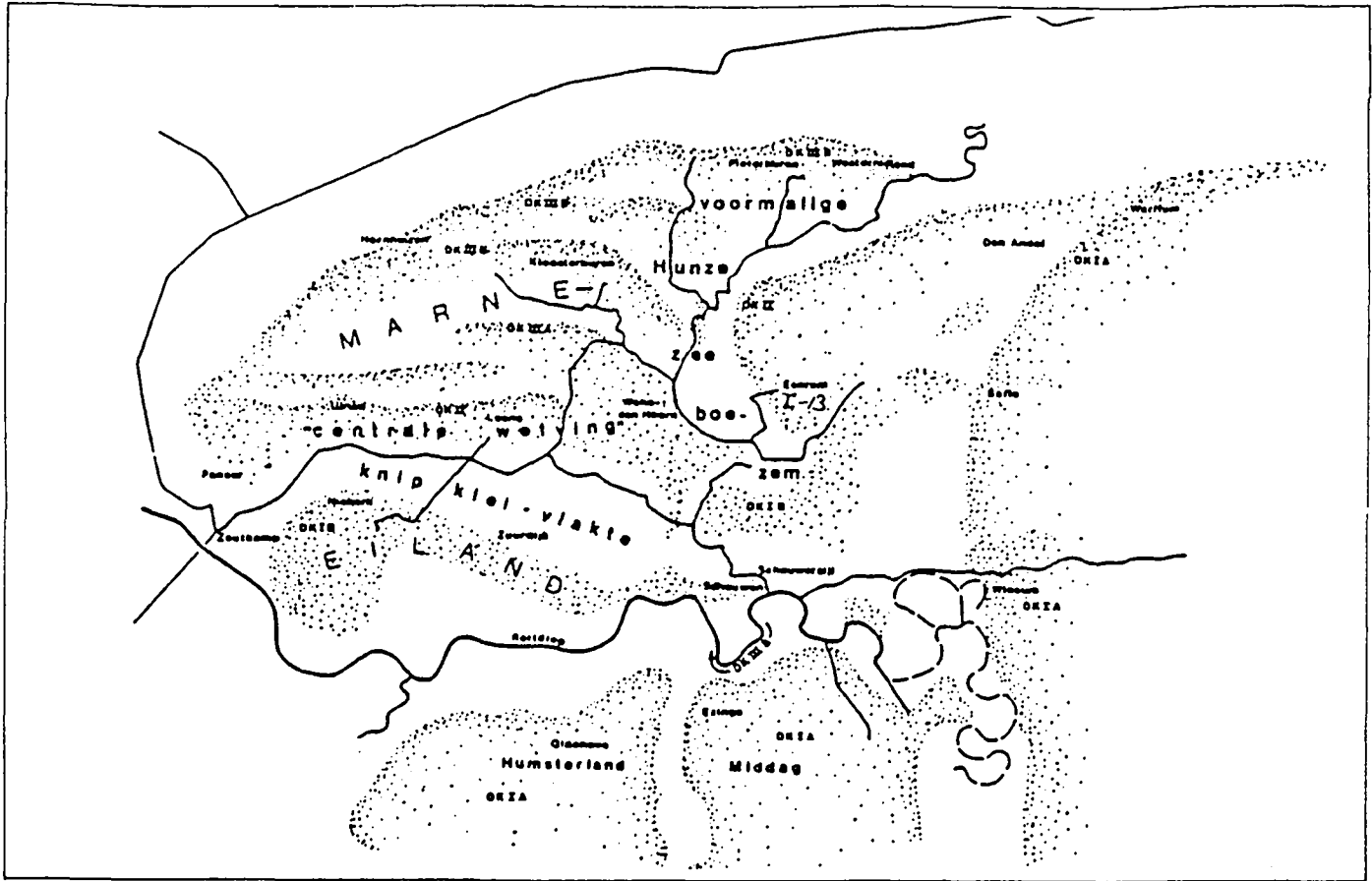
De vorming van het gemeentelijk grondgebied vond plaats vanaf 1000 voor Chr. In de transgressiefase (=overstromingsperiode) Duinkerke 1A van 1000-600 voor Christus groeit door sedimentatie het kwelderwallenlandschap aan. Er ontstaat een langgerekte kwelderwal die vanuit het zuiden in noordoostelijke richting afbuigt. Rond 600 voor Chr. is deze kwelderwal zo hoog opgeslibd, dat hij voor bewoning geschikt is. Hierop ontstaat de dorpenrij Winsum-Baflo-Rasquert-Warffum.

Tussen 500 tot 50 voor Chr. treedt een aantal overstromingen op, waarbij de lage kweldergebieden worden overstroomd en een zware kleilaag wordt afgezet. De zee dringt via een aantal geulen (o.a. bij Baflo) het binnen de kwelderwal gelegen veenmoeras in. In deze getijafzettingsvlakte slibben de oeverwallen van de afwateringsgeulen zoals het Rasquerdermaar zo hoog op, dat ook daar bewoning mogelijk wordt, o.a. de wierden Tinallinge en Abbeweer.

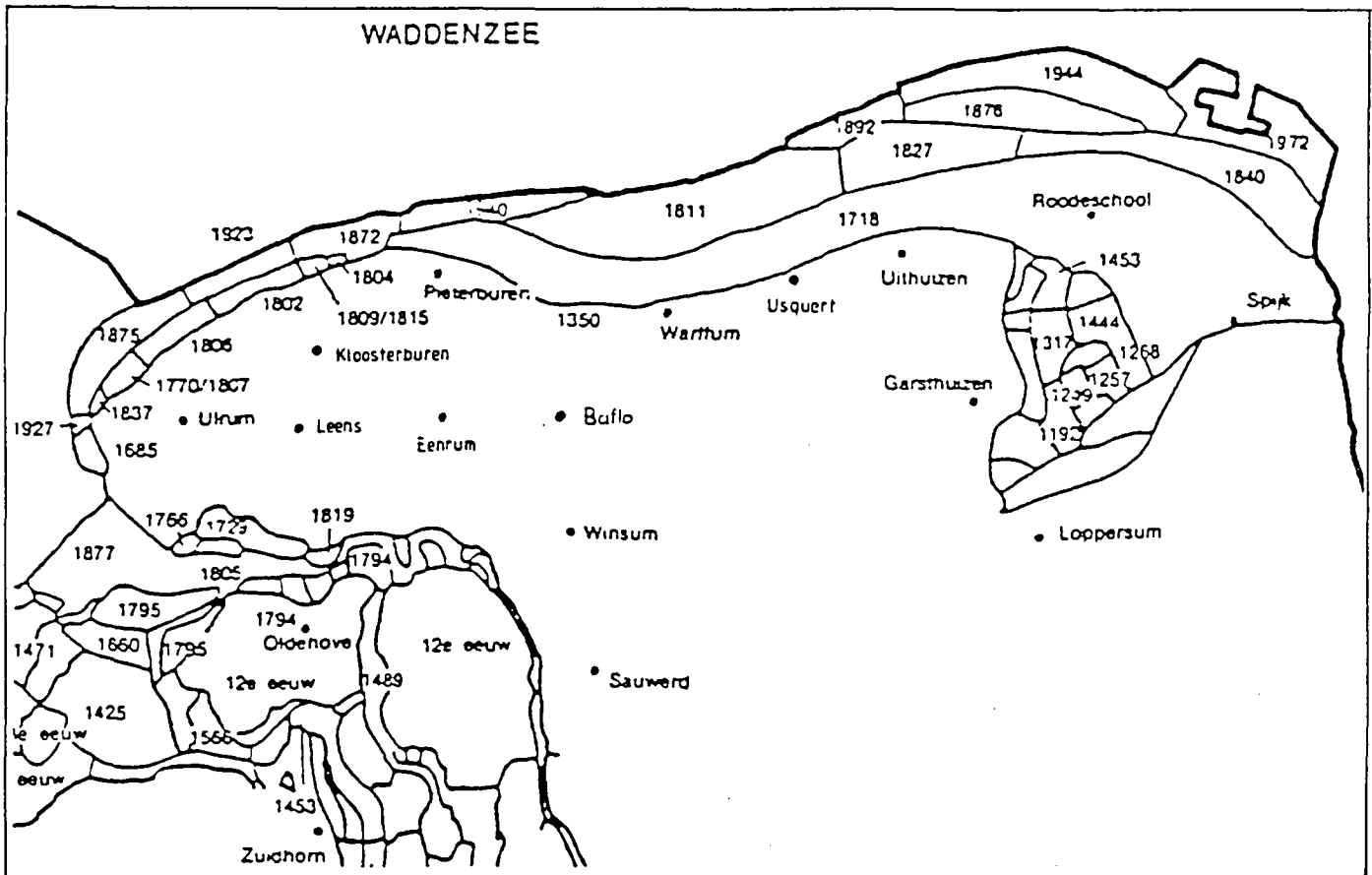
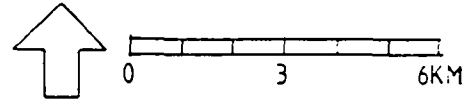
Tijdens een transgressiefase van 300-600 na Chr. ontstaat een nieuwe kwelderwal, die vanuit westelijke richting bij Warffum aan de oude kwelderwal vastslibt.

Tot de eerste bedijkingen zorgen transgressiefasen en perioden waarin de zee zich terugtrekt voor de verdere vorming van het landschap. Deze ontwikkelingen hebben geleid tot een gebied waarvan de westelijke helft, het kwelderwallenlandschap, bestaat uit rijke, kalkarme zeekleigrond. Deze grond is samengesteld uit lichte zavel en klei. De oostelijke helft van het gemeentelijk grondgebied bestaat uit knipklei. De oeverwallen die hier voorkomen bestaan uit rijke zavel.

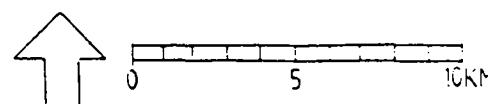
Het aanslibben van het buitendijkse gebied heeft zich voortgezet, waardoor dit in het algemeen iets hoger ligt dan het binnendijkse gebied dat bovendien is ingeklonken. De hoogte in de gemeente Baflo varieert van 0,2 meter +N.A.P. in het oude land tot 2,1 meter +N.A.P. in de inpolderingen. De oude kwelderwal waarop Baflo en Rasquert liggen is opgeslibd tot een hoogte van 1,6 meter +N.A.P.

KWELDERWALLEN IN NOORDWEST GRONINGEN

INPOLDERINGEN IN NOORD GRONINGEN

2.2 Bewoningsgeschiedenis

De eerste bewoners in dit gebied vestigen zich waarschijnlijk rond 600 voor Christus op de kwelderwal. Door de voortdurende overstromingen worden zij genoodzaakt tot het ophogen van hun woonplaatsen, waardoor op de kwelderwal wierden ontstaan, o.a. Baflo en Rasquert. Op de opgeslibde oeverwallen van het Rasquerdermaar ontstaan eveneens nog vòòr het begin van de jaartelling de wierden Tinallinge en Abbeweer.

Omstreeks 700 na Chr. wordt het gebied rond Saaxumhuizen voor het eerst bewoond. Tijdens een zeespiegelstijging in de achtste en negende eeuw verhogen de bewoners van Saaxumhuizen hun woonplaats, waardoor er twee huiswierden ontstaan.

Tot omstreeks de twaalfde eeuw blijven de bewoners op de hogere delen wonen. Daarna worden de eerste primitieve dijken aangelegd en wordt het ook mogelijk om zich in de lagere delen van het gebied te vestigen. Eén van de eerste dijken is de Oude Dijk, een zeedijk die werd aangelegd langs de meest noordelijke kwelderwallen. Deze dijk omvatte de gehele Groningse noordkust en is nu grotendeels afgegraven. Het noordelijk deel van het dorp Den Andel is ontstaan langs deze dijk. Het zuidelijk deel van Den Andel is waarschijnlijk al eerder ontstaan aan een vroege dijk die vanuit Saaxumhuizen kwam. De huiswierden van Saaxumhuizen werden in deze primitieve dijk opgenomen.

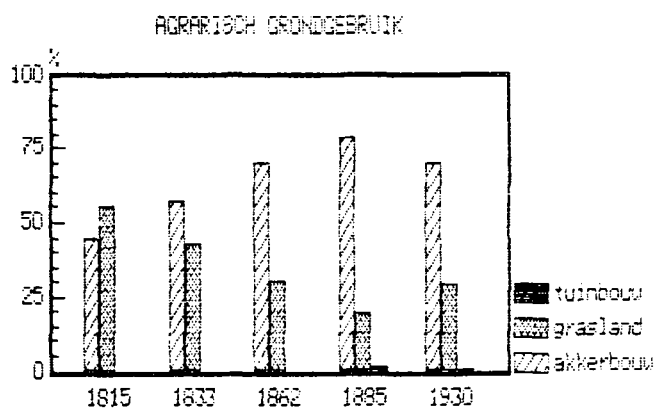
In 1717 breken als gevolg van de Kerstvloed over de gehele kustlijn de dijken door. Deze worden hersteld en verzwaaard, waarbij het tracé ter hoogte van Pieterburen meer naar het noorden wordt verlegd. Hierdoor komen de Uiterdijkse landen binnen de zeewering te liggen.

3 Agrarisch grondgebruik

Kenmerkend voor het gebied het Hogeland, waarvan de gemeente Baflo deel uitmaakt, zijn de diverse inpolderingen en de ontwikkelingen in de landbouw. Een van deze ontwikkelingen is de omslag van gras- naar bouwland in de negentiende eeuw. Oorzaken hiervan waren o.a. de veepest, de verbetering van de waterbeheersing en de grote vraag naar akkerbouwproducten.

AGRARISCH GRONDGEBRUIK GEMEENTE BAFLO

jaar	% akker- bouw	% gras- land	% tuin- bouw	tot. opp. cultuurgrond (ha)
1815	44,5	55,5		2811,81
1833	57,0	43,0		3097,30
1862	69,6	30,4		3074,82
1885	78,9	19,8	1,3	3063,46
1930	69,9	29,2	0,8	3030,86

bron: E.W. Hofstee (1985)

In 1833 is net als in de omringende gemeenten de verhouding grasland-bouwland omgeslagen ten gunste van bouwland. In 1885 is het percentage akkerbouwgrond toegenomen tot bijna tachtig procent van de totale oppervlakte cultuurgrond. In 1930 is waarschijnlijk onder druk van de tweede landbouwcrisis het percentage bouwland gedaald tot circa zeventig procent.

Het aanslibben van het buitendijkse kwelderland heeft geleid tot verschillende inpolderingen en bedijkingen. Tussen 1718 en 1946 zijn in de gemeente Baflo de volgende gebieden ingepolderd:

- 1718 Uiterdijkse landen (Middendijk)
- 1811 Noordpolder (Noorderdijk)
- 1946 Linthorst Homanpolder (zeedijk)

Door de ruilverkavelingen "Delt-Oudeweer" en "Saaxumhuizen", die respectievelijk plaatsvonden van 1964 tot 1974 en van 1966 tot 1974, zijn veranderingen aangebracht in de oorspronkelijke verkavelingspatronen. Zo is bijvoorbeeld de radiaire verkaveling bij de wierde van Rasquert verdwenen. Verder zijn enkele doodlopende wegen als gevolg van het beter ontsluiten van de landbouwgronden veranderd in wegen met een doorgaand karakter.

Het gebied is nu als volgt verkaveld: in de Noordpolder is sprake van een regelmatige blokverkaveling. In de Uiterdijkse landen kan een opstreckende heerdenverkaveling worden aangetroffen, die gebaseerd is op het recht van opstrek. Dit recht hield in dat alle land dat aan het land van een boer vastsligde, eigendom van deze boer werd. Ten zuiden van de Oude Dijk komt voornamelijk regelmatige blokverkaveling voor.

Tussen Baflo en Tinallinge komen als gevolg van de slempgevoeligheid van de grond kruinige percelen voor. Slempgevoelige gronden zijn gronden die snel dichtslaan wanneer er neerslag op valt. Hierdoor blijft het water op de akkers staan. Om dit te voorkomen wordt de akker bol geploegd om zo het water zijdelings te kunnen afvoeren.

4 Infrastructuur

4.1 Landwegen

De wegenstructuur in de gemeente Baflo wordt bepaald door:

- de aanwezigheid van kwelder- en oeverwallen
- de ligging van de dorpen
- de aanwezigheid van het Noordpolderkanaal en het kanaal Baflo-Mensingeweer
- boerderijen die verspreid voorkomen.

In 1817 bevindt zich tussen Baflo en Rasquert een kerkpad, dat dan reeds verhard is. Rond 1850 is de belangrijke wegverbinding Groningen-Winsum-Baflo-Rasquert-Warffum-Roodeschool begrind, evenals de weg die van Rasquert via Den Andel naar het Noordpolderkanaal loopt.

Tussen 1850 en 1900 vindt er een aanzienlijke uitbreiding van het verharde wegenstelsel plaats. Alle dorpen zijn dan via een verharde weg bereikbaar. Vanuit Baflo, Den Andel en Tinallinge worden wegen naar de buurgemeenten begrind. Verder worden er toegangswegen naar boerderijen verhard.

Tussen 1900 en 1940 volgen dan nog de weg langs het Noordpolderkanaal, de weg van Saaxumhuizen naar Lutke Saaxum met een afslag naar Eenrum en enkele opritten naar boerderijen.

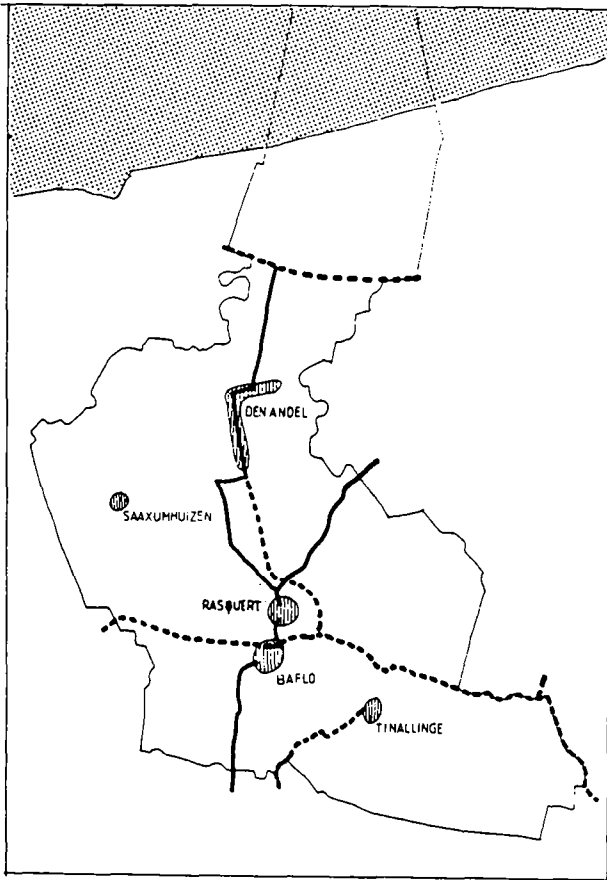
4.2 Waterwegen

De waterwegen zijn deels natuurlijke getijdegeulen die vaak in een latere periode zijn uitgegraven en deels geheel gegraven.

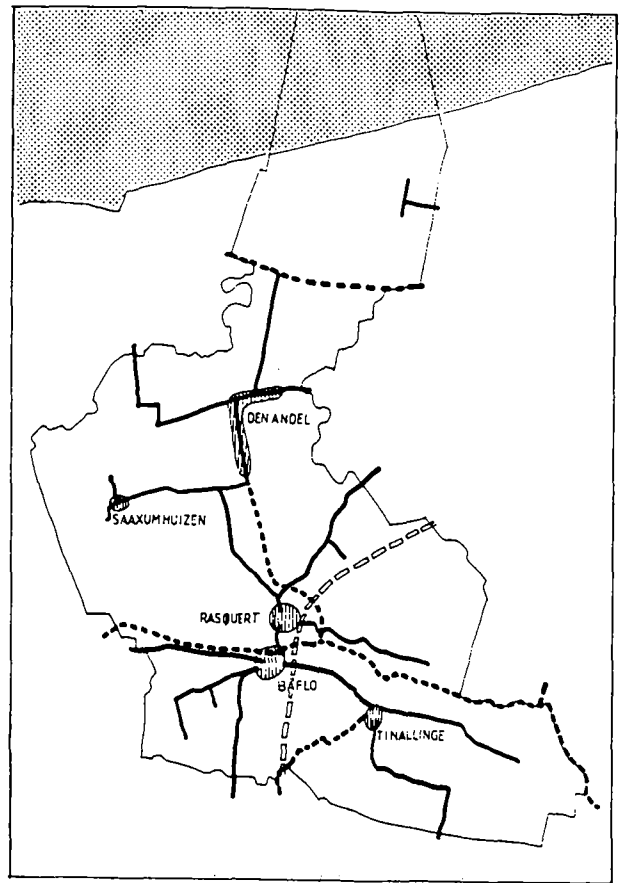
In de gemeente komen de volgende waterwegen voor:

- Andelstermaar (natuurlijk)
- Kanaal Baflo-Mensingeweer (natuurlijk; later gekanaliseerd)
- Noordpolderkanaal (gegraven)
- Rasquerdermaar (natuurlijk)
- Tinallingermaar (natuurlijk)
- Warffumermaar (natuurlijk)

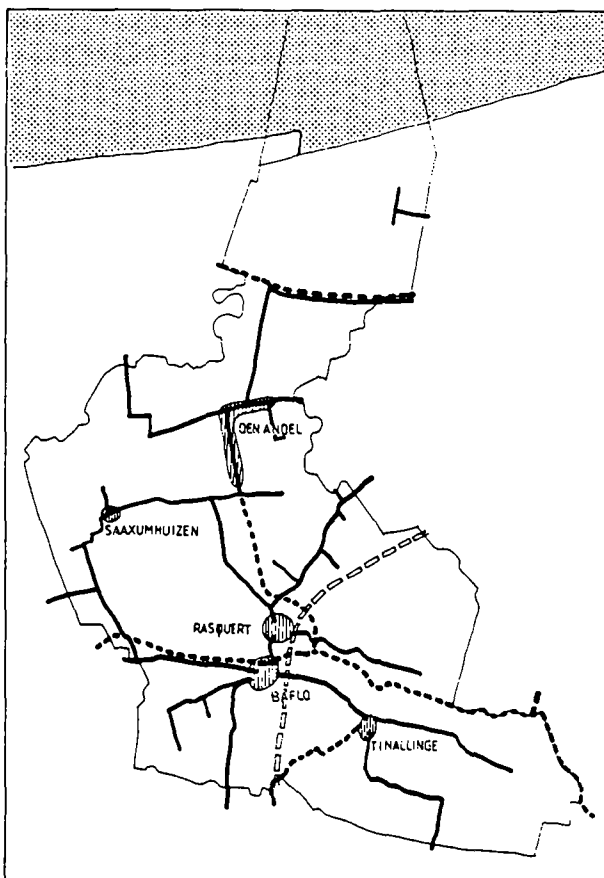
Het Andelstermaar komt uit in het Rasquerdermaar, dat via het Warffumermaar bij het dorp Onderdendam (gemeente Bedum) in het Winsumerdiep uitmondt. Gedeelten van het Rasquerdermaar en Warffumermaar vormen de natuurlijke grens met de gemeente Warffum.

±1850

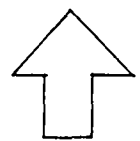

±1900

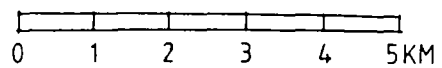

±1940

- GEMEENTEGRENS
- VERHARDE WEG
- - - WATERWEG
- - - SPOORWEG
- · · ZEE

GEMEENTE
BAFLO

Het kanaal Baflo-Mensingeweer is van een oorsprong een natuurlijke waterloop (Baaiermer of Kromme Tocht), die later vergraven is. Het kanaal loost via de Kromme Raken op het Reitdiep. Over het kanaal bevinden zich twee bruggen die Baflo met Rasquert verbinden: een ijzeren voetbrug (hoogholt) uit circa 1910 en een vaste betonnen brug, die in 1988 de fraaie draaibrug uit het begin van deze eeuw heeft vervangen.

De waterwegen dienden zowel voor het personen- en goederenvervoer als voor de afwatering van het gebied. Met de opkomst van het wegverkeer verloren de waterwegen een belangrijk deel van hun vervoersfunctie.

De afwatering geschiedde oorspronkelijk via de oude getijdegeulen in noordelijke richting. Door de bedijkingen en het opslibben van het buitendijkse gebied kon het water echter niet meer naar de Waddenzee worden afgevoerd. Er vond dan ook een omkering van de stroomrichting plaats. De afwatering gebeurt nu in zuidelijke richting. Het Rasquerdermaar loost via het Warffumermaar op het Winsumerdiep, dat in het Reitdiep uitmondt. Het kanaal Baflo-Mensingeweer komt eveneens op het Reitdiep uit.

Het Noordpolderkanaal werd vroeger zowel voor de afwatering als voor het vervoer van landbouwprodukten gebruikt. Tegenwoordig dient het enkel voor de afwatering van de polders die ten noorden van de Oude Dijk liggen. Opvallend in de Noordpolder zijn de vele vaste plaatbruggen, deels voor het wegverkeer naar de boerderijen, deels voor de bereikbaarheid van het land met machines.

4.3 Spoorwegen

In 1884 wordt door de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen de spoorlijn Groningen-Delfzijl via Sauwerd aangelegd. In 1891 begint de Groninger Locaal Spoorwegmaatschappij met subsidie van het Rijk met de aanleg van de spoorweg Sauwerd-Roodeschool via o.a. Winsum-Baflo-Warffum. De lijn wordt in 1893 voor het publiek geopend. In 1967 vraagt de NS toestemming aan het Ministerie van Verkeer en Waterstaat om de voormalige GLS-lijn op te heffen, maar Gedeputeerde Staten van Groningen verhinderen dit en de lijn is nu nog steeds in gebruik.

In Baflo werd eenzelfde station gebouwd als in Winsum, Warffum en Usquert. Het station in Baflo is het enige nog bestaande gebouw van deze vier. Het wordt tegenwoordig gebruikt als kantoor voor het VVV en de rijkspolitie. Naast het oude station is in de jaren tachtig een nieuw gebouw gekomen. Het koffiehuis schuin tegenover het station is nu een café-restaurant.

4.4 Overig vervoer

Naast beurtschippers die twee maal per week vanuit Baflo, Rasquert en Den Andel naar Groningen voeren, zorgden vanaf het eind van de 19de eeuw ook boderijders voor het goederenvervoer. Zij gingen met paard en wagen en later met de vrachtwagen enkele malen per week naar Groningen. Men kon bestellingen opgeven die dan uit de stad werden gehaald en aan huis werden afgeleverd. In alle dorpen waren boderijders actief. Aan de Willem de Zwijgerstraat in Baflo is tegenwoordig nog steeds een Autodienst Groningen v.v. gevestigd in een woning met garage uit 1938.

5 Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

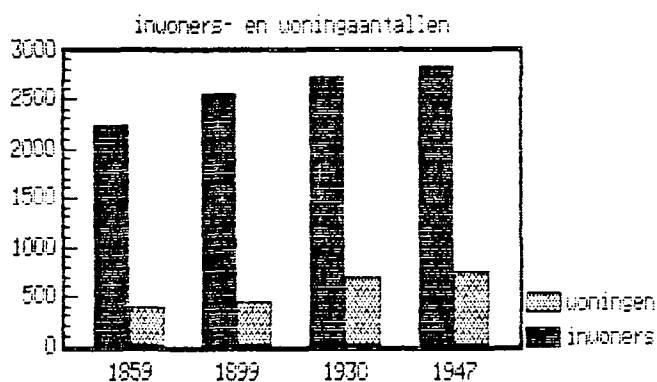
De gemeente bestaat uit een aantal dorpen en verspreide bebouwing. De dorpen komen in de volgende paragraaf aan de orde en de verspreide bebouwing in paragraaf 5.3. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de bevolkings- en woningaantallen.

inwoners in de gemeente Baflo

jaar	1859	1869	1879	1899	1930	1947	1987
aantal	2227	2326	2349	2567	2712	2823	2821

woningen in de gemeente Baflo

jaar	1859	1899	1930	1947	1987
aantal	401	449	699	742	1087

bronnen: - Volkstellingen
- C.B.S.

Tot 1947 vertoont het aantal inwoners een stijgend verloop. Tussen 1879 en 1899 is de toename het grootst, dan komen er 218 personen bij (gemiddeld 11 per jaar). Deze toename was voor een deel waarschijnlijk te danken aan de omslag in de landbouw van grasland naar de meer arbeidsintensieve akkerbouw.

Vanaf de eeuwwisseling neemt het aantal inwoners nog maar langzaam toe. In totaal komen er tussen 1899-1947 256 personen bij. In tegenstelling tot de buurgemeenten Eenrum en Warffum treedt er in Baflo echter geen daling in inwonertal op: tot 1987 is het aantal inwoners vrijwel stabiel gebleven.

Tussen 1859-1899 wordt de woningvoorraad slechts met 48 huizen uitgebreid. Door de relatief snellere groei van het aantal inwoners neemt de woningbezetting toe van 5,6 personen per woning in 1859 tot 5,7 in 1899. Wat dit betreft was men er in Baflo slechter aan toe dan in de buurgemeenten Eenrum en Warffum, waar de woningbezetting in 1899 was gedaald tot respectievelijk 4,4 en 4,2. Tussen 1899-1930 vindt er echter een forse uitbreiding plaats met 250 woningen. Hierdoor daalt de woningbezetting in 1930 tot 3,9. Van 1930 tot 1947 worden er nog eens 43 woningen bijgebouwd. De woningbezetting daalt in 1947 tot 3,8. Van 1947 tot 1987 neemt het aantal woningen met 345 toe. Doordat het aantal inwoners op hetzelfde niveau blijft als in 1947, is de woningbezetting in 1987 gedaald tot 2,6.

5.2 Nederzettingsstructuur per dorp

Baflo

In de Middeleeuwen was Baflo hoofddorp van één van de vijf decanaten waarin de Ommelanden waren opgedeeld en vervulde als zodanig een belangrijke functie voor de omgeving. Tegenwoordig is Baflo hoofddorp van de gelijknamige gemeente. Het is ontstaan op de oude kwelderwal als een radiaire wierde (zie kaart 'Gebieden', 1*). In het noorden wordt de wierde begrensd door het kanaal Baflo-Mensingeweer, in het noordoosten bevindt zich een haventje en aan de oostkant van het dorp ligt de spoorlijn Groningen-Roodeschool. Centraal op de wierde staat de Nederlands Hervormde kerk uit de twaalfde eeuw, met een losstaande toren van rond 1300.

Voor 1850

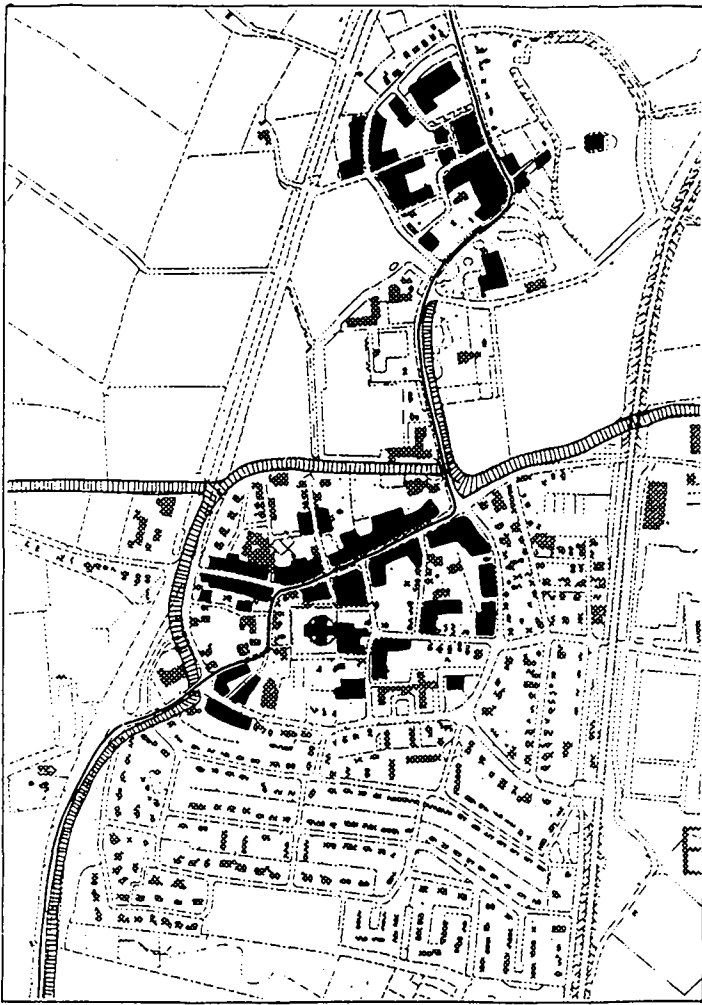
Voor 1850 is de wierde voor ongeveer de helft bebouwd. De bebouwing is voornamelijk geconcentreerd langs de Heerestraat (de hoofdweg door het dorp, die de verbinding vormt tussen Eenrum en Mensingeweer), en bestaat o.a. uit woningen, winkels en een aantal boerderijen.

1850-1900

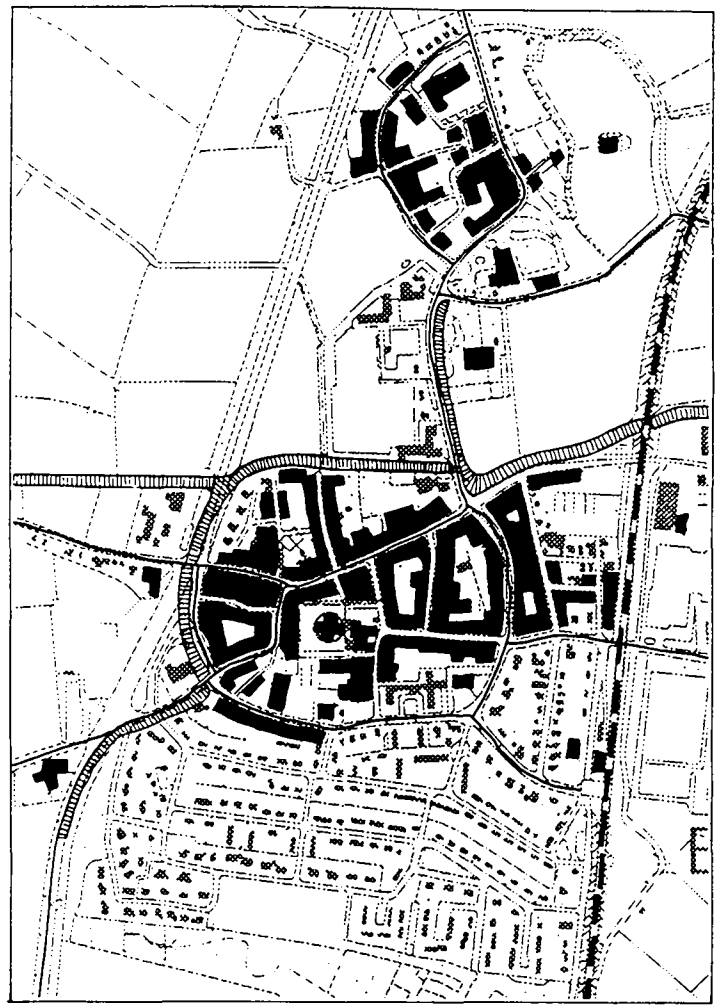
Tussen 1850 en 1900 vindt in eerste instantie een verdere verdichting van de wierde plaats. Ten oosten van de wierde, tussen de spoorlijn, het kanaal en de weg naar Tinallinge (Emmastraat), ontstaat een wijkje met voornamelijk, dicht aan de straat gebouwde, arbeiderswoningen (zie kaart 'Gebieden', 2*). Dit gebied wordt na de eeuwwisseling verder aangevuld met onder andere een boerderij en enkele pakhuizen. Tussen 1891-1893 wordt de spoorlijn aangelegd en krijgt Baflo een station.

1900-1940

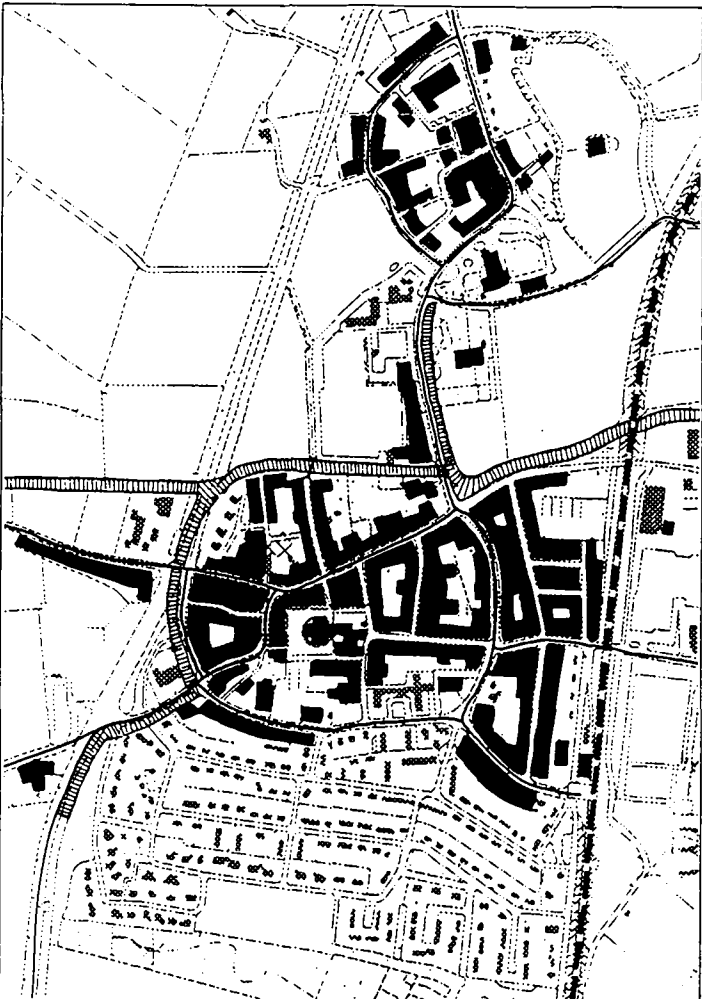
In de periode 1900 tot 1940 vindt naast verdichting en vervanging van de wierdebebouwing (in 1905 komt er o.a. een geref.lagere school aan de Kruisstraat, die nu als atelierwoning wordt gebruikt), bebouwing aan de uitvalswegen en - waarschijnlijk onder invloed van het spoor - verdere uitbreiding ten oosten van de wierde plaats.

±1850

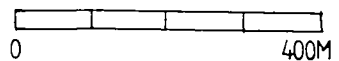
±1900

±1940

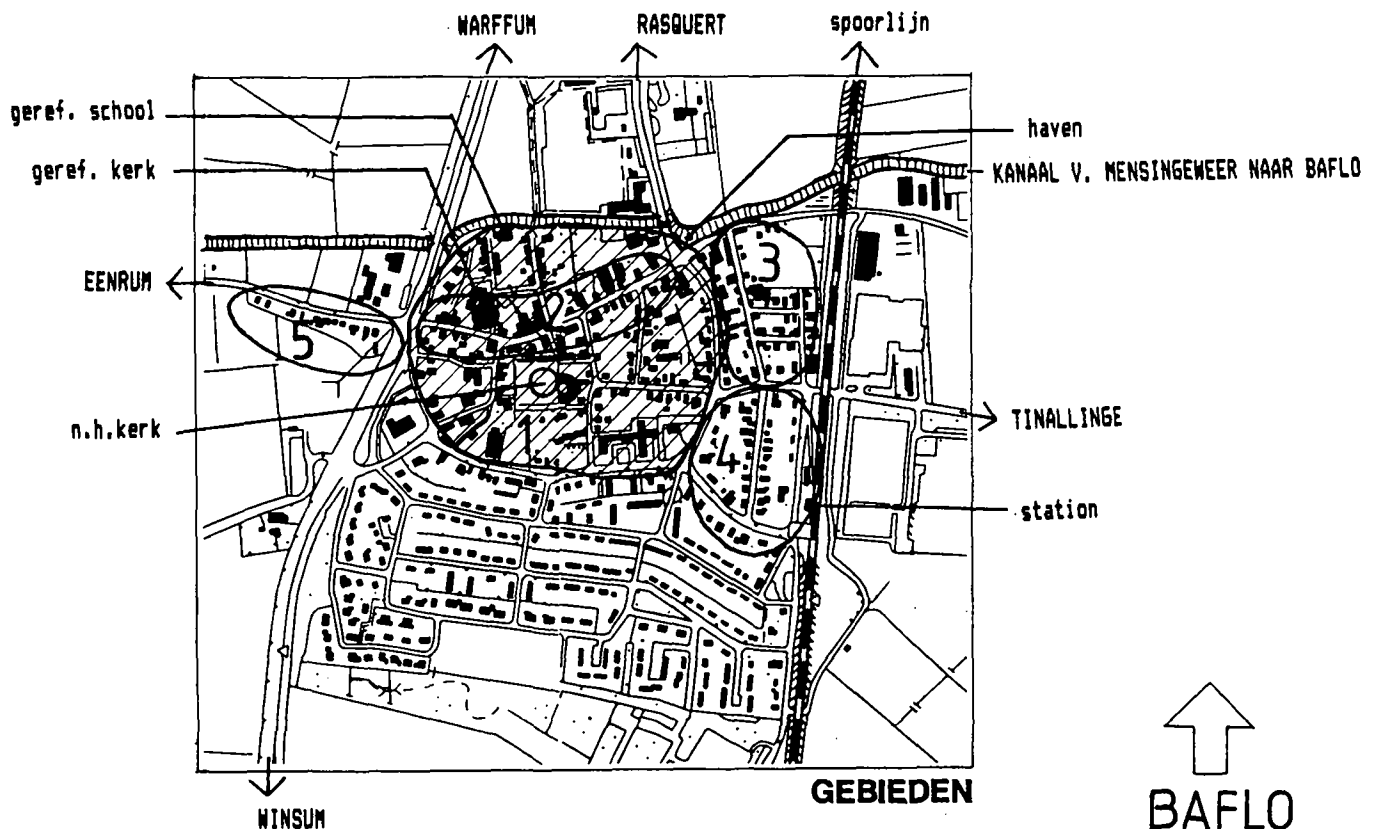
BAFLO

Aan de uitvalsweg naar Eenrum (de Eenrummerweg) worden in de jaren tien en twintig arbeiderswoningen, zowel een- als twee-onder-een-kap, gebouwd. Een aantal van deze woningen zijn er neergezet door de 'Bouwvereniging Baflo' (zie kaartje 'Gebieden', 3). Verderop, aan de andere zijde van de straat, wordt de bebouwing begin jaren dertig aangevuld met enkele eenvoudige burgerwoningen.

Begin 20ste eeuw verrijzen aan de wegen richting station (de Emmastraat en de Julianalaan) een aantal villa's. Eind 1920 ontstaat de Nassaustraat, die de Emmastraat met de Julianalaan verbindt. Aan weerszijden van deze straat worden, op vrij kleine kavels, burgerwoningen neergezet (zie kaart 'Gebieden', 4).

Na 1940 is in het zuiden van Baflo nieuwbouw gepleegd, die niet aansluit op de wierdestructuur.

* onder 'Gebieden' worden verstaan die plekken in het dorp die de aandacht verdienen omdat de bebouwing er overeenkomst vertoont qua ouderdom en/of type en/of architectonische kenmerken. Een uitzondering hierop vormt 'Gebied 1' dat de oude kern aangeeft.

Den Andel

Het streekdorp Den Andel is deels ontstaan langs de oude dijk die rond de dertiende eeuw werd aangelegd en deels aan een waarschijnlijk al eerder ontstane vroege dijk die vanuit Saaxumhuizen kwam. In de loop der tijd zijn deze twee uit elkaar liggende delen naar elkaar toegegroeid. In het zuiden van het dorp is een haventje aan het Andelstermaar. Den Andel heeft een kleine Nederlands Hervormde kerk uit 1325 met een vrijstaande toren.

Het dorp heeft zich langs twee wegen ontwikkeld: de Oude Dijk met haaks daarop de Streekweg. Het is een echt arbeidersdorp, waar landarbeiders, die werkten op de noordelijk gelegen boerenbedrijven, zich vestigden. Na de inpolderingen van 1718 (de Uiterdijkse Landen) en 1811 (de Noordpolder) lieten veel boeren een bedrijf op het nieuwe land bouwen.

Voor 1850

Voor 1850 is de Oude Dijk al voor het grootste deel bebouwd, voornamelijk met arbeiderswoningen. Verder is er een kleine concentratie woningen aan de Streekweg (o.a. de oude kerk) en bij het haventje. Den Andel heeft in die tijd een school en twee korenmolens, die beide in de tweede helft van de 19de eeuw door brand worden verwoest.

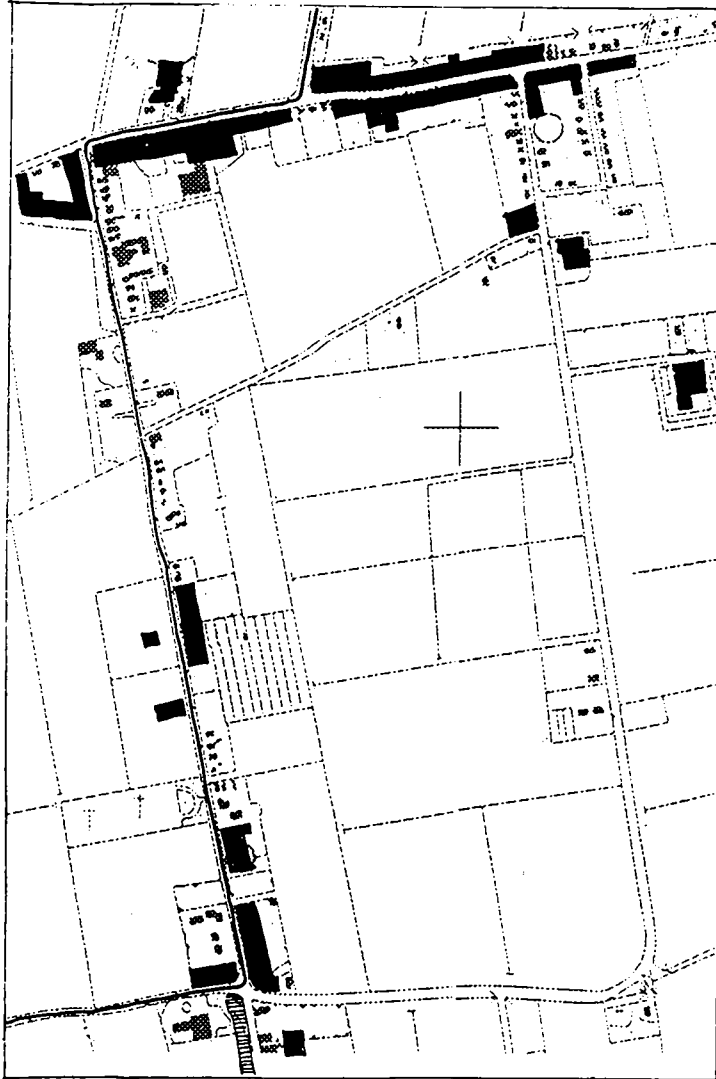
1850-1900

Tussen 1850 en 1900 vindt verdichting plaats aan de Oude Dijk en de Streekweg. In 1875 krijgt Den Andel een korenmolen "De Jonge Hendrik" (ter vervanging van een oudere, afgebrande molen) die nog steeds aan de Oude Dijk het straatbeeld verlevendigt.

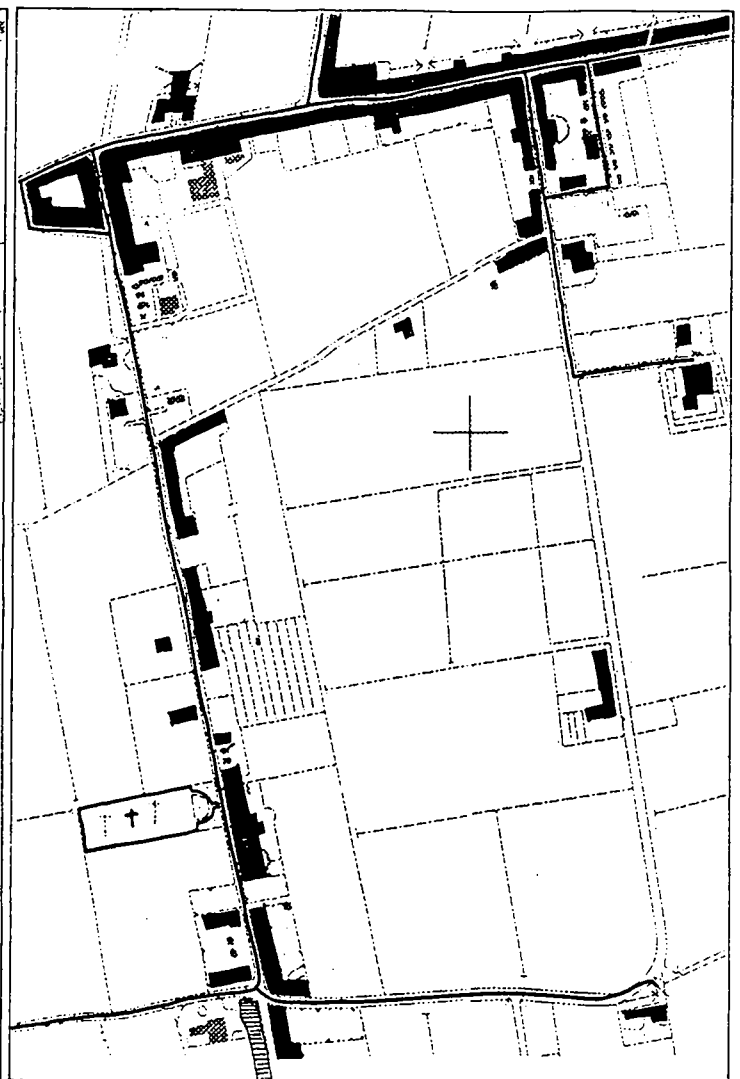
1900-1940

In de periode 1900-1940 vindt er vooral uitbreiding plaats aan de Oosterweg en de Streekweg. Aan de Oosterweg wordt begin jaren tien door Bouwvereniging Baflo een karakteristiek rijtje arbeiderswoningen neergezet, opgetrokken uit kalkzandsteen, dat nu sterk verbouwd is. De Gereformeerde Kerk van Warffum laat in 1925 een vergaderlokaal aan de Oosterweg bouwen. In de jaren dertig wordt de bebouwing aangevuld met nog enkele eenvoudige woningen, die een vervolg vinden aan de Sagittariusweg, een zijstraat van de Oosterweg.

De Streekweg krijgt er rond 1910 een variatie aan woningen bij: een villa, een rentenierswoning met schuur en een blokje woningen voor de diakonie. In de jaren dertig komen er nog enkele arbeiders- en burgerwoningen bij. Aan de Oude Dijk vindt verdere verdichting en gedeeltelijke vervanging van bestaande bebouwing plaats. De lagere school aan de Oude Dijk wordt in 1950 vervangen door een nieuwe.

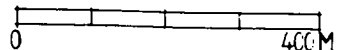
±1850

±1940

DEN ANDEL

Rasquert

Rasquert ligt even ten noorden van het dorp Baflo (zie ontwikkelingskaartjes Baflo). Net als Baflo is Rasquert een radiaal wierdedorp op de oude kwelderwal. De oostelijke helft van de wierde is afgegraven; er staat nog één pand dat zich circa vier meter boven het maaiveld bevindt. Rasquert bezat vroeger twee borgen: ten noorden van de wierde stond Huis te Rasquert (gesloopt omstreeks 1650) en op de zuidhelling van de wierde bevond zich de borg Meyma (gesloopt in 1740).

Voor 1850

Voor 1850 is de westelijke helft van de wierde al voor het grootste deel bebouwd, voornamelijk met arbeiderswoningen. Op de wierde liggen ook een tweetal boerderijen.

1850-1900

Tussen 1850 en 1900 vindt enige verdichting plaats op de wierde. Aan de weg naar Baflo (de Meymaweg) wordt in 1868 een opvallende burgemeesterwoning met schuur gebouwd. De fraaie wit gepleisterde villa wordt omgeven door een grote Engelse tuin.

1900-1940

Tussen 1900 en 1940 breidt de woningvoorraad zich met circa zestien woningen uit. Vanaf 1924 verrijzen aan de Meymaweg een nieuw voorhuis bij een bestaande boerderij, een rentenierswoning, een woning met werkplaats en een bedrijf voor veevoerders en granen. Dit bedrijf wordt eind jaren dertig uitgebreid met een sterk in het oog vallende graansilo. Aan de Klapperhornsterweg komt omstreeks 1938 een rijtje van vijf losstaande woningen (waaronder één dubbele woning) te staan.

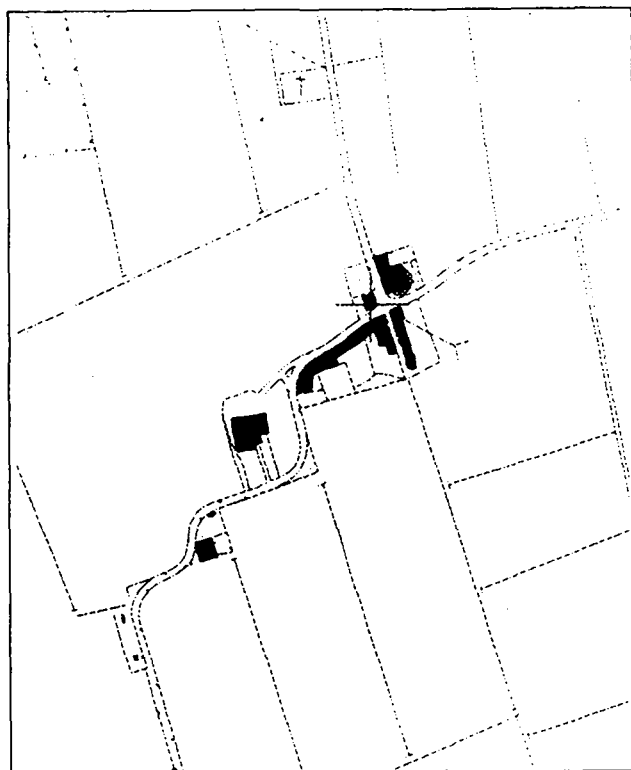
Saaxumhuizen

De eerste bewoning rond het dorp Saaxumhuizen ontstaat in de zevende eeuw. De langgerekte structuur van het dorp kan verklaard worden uit het feit dat het gedeeltelijk op twee huiswierden is gelegen die later in een dijk zijn opgenomen. Het dorp ligt op een kruispunt van wegen:

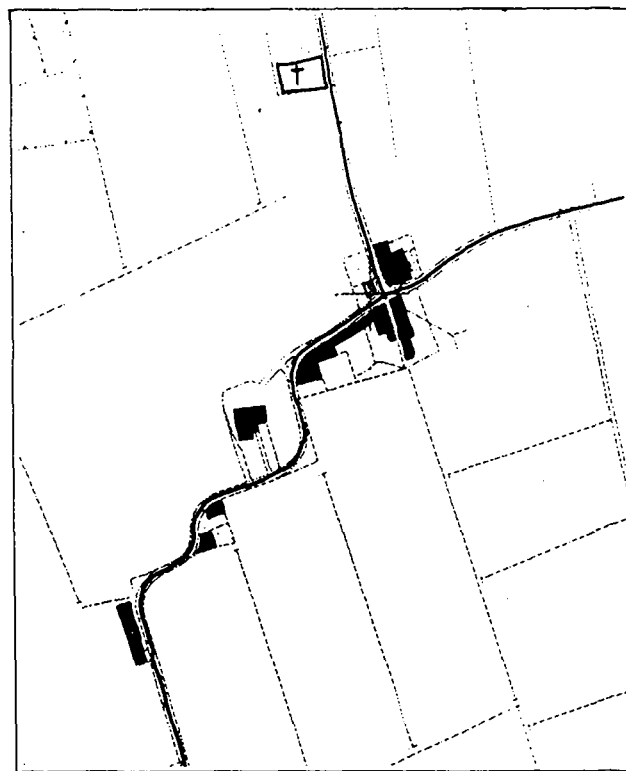
- de Saaxumhuizerweg en de Dikemaweg: de weg van Den Andel naar Eenrum
- de Nienhuisweg: de weg van Saaxumhuizen richting noorden
- de Dorpsstraat: de doodlopende weg waaraan de meeste woonbebouwing is gelegen. Vanaf het einde van de Dorpsstraat loopt een voetpad naar de Saaxumhuizerweg langs een, in de ruilverkaveling, rechtgetrokken kavelgrens.

De qua omvang zeer beperkte bebouwing bestaat uit vrijstaande panden, meest symmetrisch van opzet, op relatief grote erven. Alleen langs de Dorpsstraat staan de woningen iets dichter op elkaar.

Voor 1850 bestaat Saaxumhuizen uit twee boerderijen, enkele arbeiderswoningen, een school en een kerk (1859). In 1886 wordt er aan de Nienhuisweg een kerkhof aangelegd met daaromheen een brede gracht. Tussen 1850 en 1940 zijn er nauwelijks woningen bijgekomen. De school is waarschijnlijk rond 1933 afgebroken.

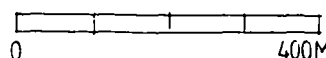
± 1850

± 1940

SAAXUMHUIZEN

Tinallinge

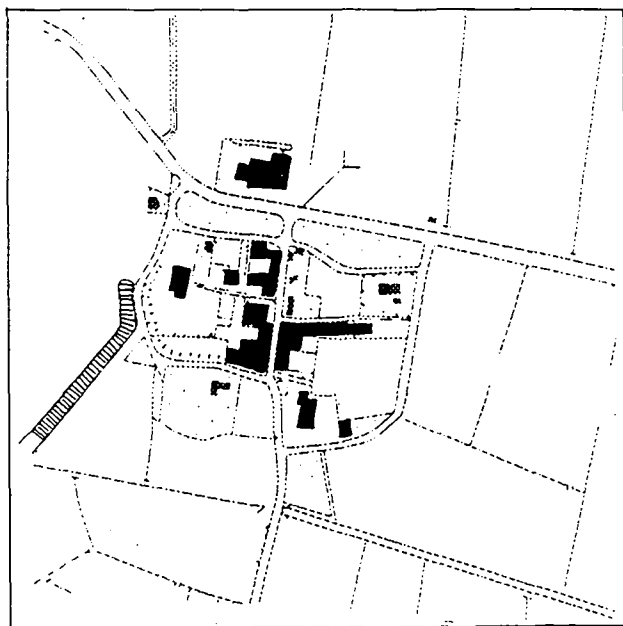
Tinallinge is een rechthoekig wierdedorpje, dat is ontstaan op een oeverwal van het Rasquerdermaar tussen 500-50 voor Chr. De qua omvang beperkte bebouwing is overwegend kleinschalig. Centraal op de wierde staat de oude kerk. De niet bebouwde delen van de wierde zijn voor het merendeel agrarisch van aard. In het zuidwesten van het dorp bevindt zich het Tinallingermaar.

Voor 1850

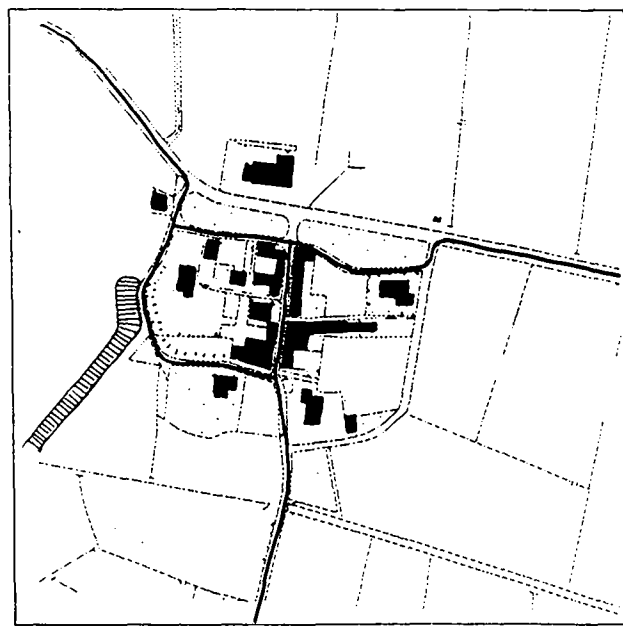
Voor 1850 is de bebouwing geconcentreerd langs de Van Starckenborghweg en langs de Roordaweg. Het dorp heeft een school (nu verdwenen). Ten noorden van de wierde ligt een boerderij.

1850-1940

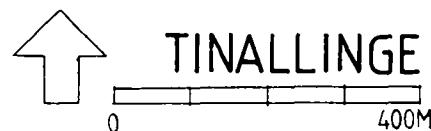
Tussen 1850 en 1900 wordt de bestaande bebouwing uitgebreid met een aantal dwarsgeplaatste symmetrische woningen. In 1869 krijgt Tinallinge een gebouwtje van de Nederlands Hervormde Gemeente, dat nu in gebruik is als woning. Na 1900 vindt er nauwelijks meer uitbreiding plaats.

±1850

±1940

5.3 Verspreide bebouwing

De verspreide bebouwing bestaat uit een aantal gehuchten en boerderijen, die voor het merendeel van voor 1850 zijn. De gehuchten Lutke Saaksum en Abbeweer zijn respectievelijk tussen 600-1000 en rond 1100 op huiswierden ontstaan. Abbeweer ligt net als Tinallinge op een oeverwal van het Rasquerdermaar. Het oude verkavelingspatroon (onregelmatige blokverkaveling) van dit gehucht is nog steeds aanwezig. Verschillende boerderijen zoals De Blokken, Dingen, Hammeland en Westermei liggen net als de dorpen Baflo en Rasquert op de oude kwelderwal.

De aanleg van de oude dijk rond de dertiende eeuw zorgt ervoor dat ook in de lagere delen van de gemeente bewoning mogelijk wordt, o.a. de boerderijen Westerholm, Nienhuis en Bewsemaheem.

Na de inpolderingen ontstaan ook een aantal boerderijen aan de landzijde van de oude dijk. In de Noordpolder (ingepolderd in 1811) zijn een aantal arbeiderswoningen en boerderijen gebouwd, waarvan de oudste boerderij Arion uit circa 1820 stamt. Tussen 1820-1867 komen er vijf boerderijen bij: Aurora, Klein Huizum, Nieuw Smeersum, Polderlust (nu verdwenen) en Zeeborg. Tussen 1867 en 1910 wordt er nog één boerderij bijgebouwd (Nieuw Lotven). In de Uiterdijkse landen (ingepolderd in 1718) is slechts één boerderij gebouwd (tussen 1905-1933).

6 Inventarisatie stedebouw en bouwkunst

De inventarisatie van stedebouw en bouwkunst heeft als doel inzicht te krijgen in de stedebouwkundige ontwikkelingen die binnen de gemeente hebben plaatsgevonden en in wat er aan waardevolle structuren, complexen en objecten bewaard is gebleven.

De inventarisatie bestaat uit een stedebouwkundig veldonderzoek en een inventarisatie van de bouwkunst.

6.1 Stedebouwkundig veldonderzoek

Door middel van een stedebouwkundig veldonderzoek worden de globale bevindingen over de ontwikkelingen binnen de verschillende kernen in de gemeente geverifieerd. Wanneer er in een nederzetting in de periode 1850-1940 een noemenswaardige ruimtelijke ontwikkeling heeft plaatsgevonden wordt deze op basis van een stedebouwkundige typologie in kaart gebracht. De stedebouwkundige typologie kent een hoofdindeling naar oorspronkelijke functie en ruimtelijke opbouw. Ze onderscheidt de volgende gebieden:

1 stedelijk ingerichte gebieden

1.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)

1.2 stedelijke villagegebieden (functie: wonen)

2 niet-stedelijk ingerichte gebieden

2.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)

2.2 tuinwijkachtige ontwikkelingen (functie: wonen)

2.3 villagegebieden (functie: wonen)

3 gebieden zonder woonfunctie

3.1 industriegebieden (functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer)

3.2 groene gebieden (functie: openluchtrecreatie, begraafplaatsen etc.)

andere aanduidingen:

-lineaire ontwikkelingen (functie: gemengd of wonen)

-bestaande kern voor 1850

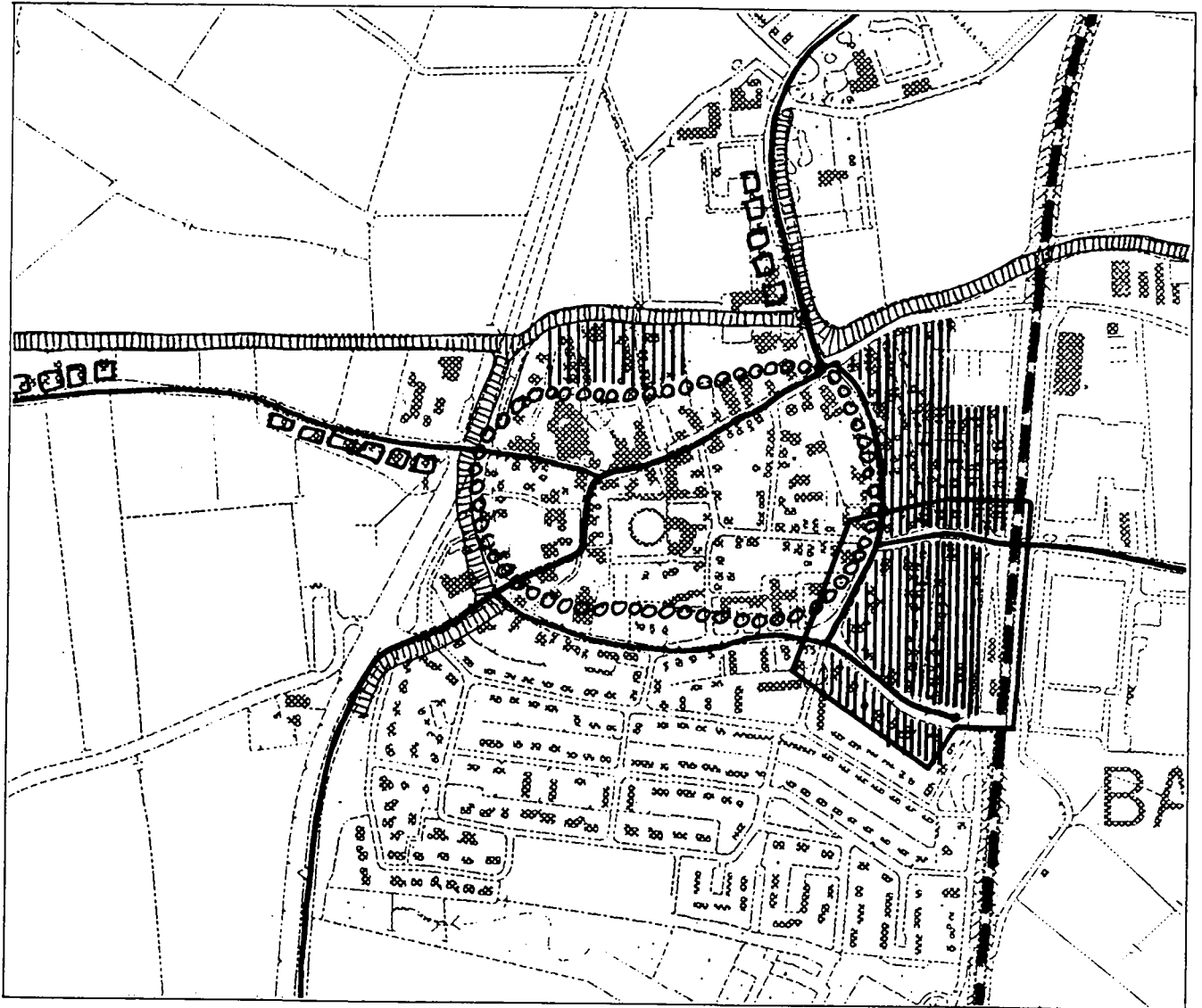
-gereconstrueerd gebied

-hoofdinfrastructuur

In de gemeente Baflo heeft alleen in het dorp Baflo een vermeldenswaardige uitbreiding plaatsgevonden (zie hoofdstuk 5.2, kaart 'Gebieden' bij Baflo). De stedebouwkundige typologie van Baflo is op de volgende pagina in kaart gebracht.

Bij de rest van de dorpen in de gemeente is een stedebouwkundige typologie achterwege gelaten omdat daar slechts sprake is van verdichting langs het in 1850 al aanwezige stratenpatroon en/of uitbreiding langs bestaande (doorgaande) wegen.

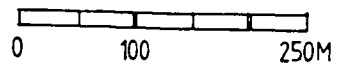
STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

- Niet stedelijk algemeen
- Gebied met bijzondere waarde
- Lineaire ontwikkeling
- Hoofdweg
- Waterweg
- Bestaande kern voor 1850

BAFLO

6.2 Gebied met bijzondere stedenbouwkundige waarden

Op basis van de lokale inventarisatie en het stedenbouwkundig veldonderzoek kan worden besloten een bepaald gebied als 'bijzonder' aan te duiden. Een dergelijke waardering heeft als doel enig onderscheid aan te brengen in de aard en kwaliteit van de grote hoeveelheid bebouwd oppervlak in de periode 1850-1940. Om zo'n gebied aan te kunnen duiden zijn de volgende criteria ontwikkeld:

een gebied kan bijzondere waarde hebben vanwege zijn

- 1 intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit
- 2 bijzondere historische betekenis
- 3 stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving
- 4 gaafheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)
- 5 zeldzaamheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)

In Baflo is het gebied rond het station aangeduid als bijzonder gebied. Het gebied omvat de Stationsweg, de Julianalaan, de Nassastraat, de Emmastraat en een deel van de Willem de Zwijgerstraat (zie kaartje stedenbouwkundige typologie).

Baflo: gebied rond het station

In 1893 wordt de spoorlijn Sauwerd-Roodeschool aangelegd. Baflo krijgt, als halteplaats, een station. Na aanleg van het station komt het gebied dat ingesloten wordt door de spoorlijn, de weg naar Winsum-Obergum en de weg naar Tinallinge tot ontwikkeling.

Het gebied beslaat een halve 'cirkel', die gevormd wordt door de Julianalaan, de Willem de Zwijgerlaan (het gedeelte tussen de Julianalaan en de Emmastraat) en de Emmastraat, verbonden door de evenwijdig aan de spoorlijn gelegen Stationsweg (ongeveer tegelijk met het station aangelegd). Eind jaren twintig wordt het stratenpatroon aangevuld met de Nassastraat, parallel aan de Stationsweg.

De bebouwing bestaat voor het overgrote deel uit op ruime kavels gelegen villa's en rentenierswoningen, daterend van eind 19de eeuw tot 1940 (af en toe met een opvulling van na 1940). De Nassastraat wijkt hier van af, in die zin dat de bebouwing een homogeen beeld vormt qua type en ouderdom. Ze bestaat uit vrijstaande burgerwoningen, gebouwd in de jaren dertig, die op kleine kavels, op vrijwel dezelfde rooilijn aan weerszijden van de weg liggen. Dit levert een strak en regelmatig straatbeeld op. De Stationsweg blijft vrijwel onbebouwd tot na 1940.

Dat in dit gebied zowel het in gave staat verkerende station als het er schuin tegenoverliggende koffiehuis nog aanwezig zijn, is iets wat we bijna niet meer aantreffen in het Hogeland.

Criteria voor aanduiding van gebieden met bijzondere waarden

Gebied 1 Stationsgebied Baflo

gebied
1

I Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals:

- 1 kwaliteit van het ruimtelijk concept
- 2 betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen
- 3 betekenis vanwege architectonische/architectuur-historische kwaliteiten *
- 4 betekenis vanwege specifieke vorm voor specifiek functionele ontwikkeling.

II Bijzondere historische betekenis, zoals:

- 1 structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling *
- 2 betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken
- 3 betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).

III Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:

- 1 betekenis als onderdeel van een groter geheel
- 2 betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving
- 3 betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel. *

IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten) *

V Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten) **

* op regionale schaal

** op locale schaal

6.3 Inventarisatie van de bouwkunst

De inventarisatie van de bouwkunst heeft als doel de (meest) kenmerkende objecten en complexen voor de ruimtelijke, functionele en architectuur-historische ontwikkelingen in de periode 1850-1940 vast te leggen. Essentieel voor de inventarisatie is dat ze 'breed' wordt uitgevoerd. Omdat er in de periode 1850-1940 erg veel gebouwd is heeft de Rijksdienst voor Monumentenzorg als uitgangspunt geformuleerd dat er bij de selectie van objecten/complexen sprake moet zijn van een "herkenbare mate van representativiteit voor de cultuurhistorische ontwikkelingen van de betreffende bouwperiode in de ruimste zin van het woord".

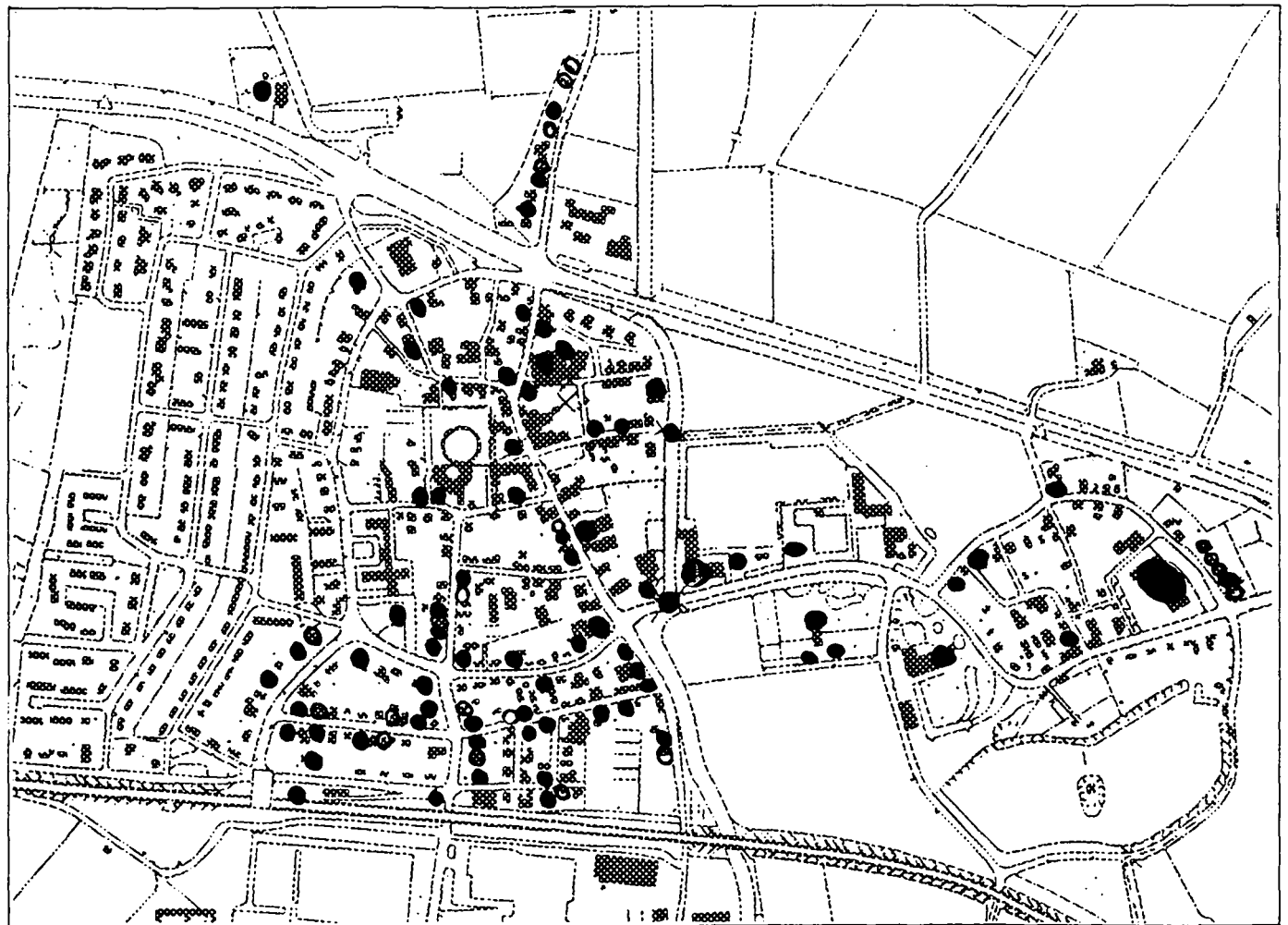
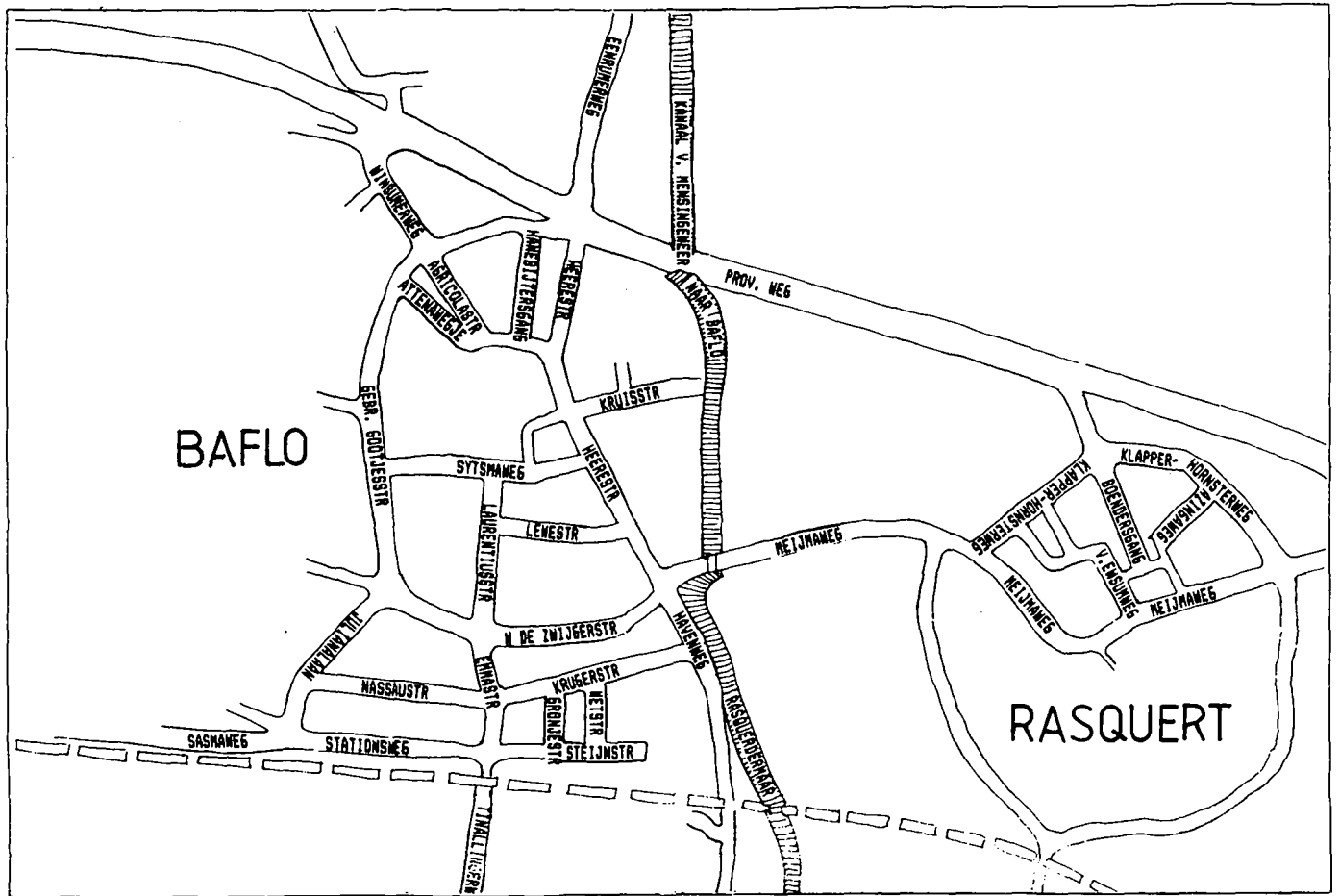
Om het wat overzichtelijker te maken is voor de inventarisatie in de provincie Groningen een onderscheid gemaakt tussen twee categorieën objecten/complexen:

1 die objecten/complexen die een sociaal, economisch of cultuur-historisch belang vertegenwoordigen. Binnen deze categorie vallen objecten/complexen als fabrieken, scholen, kerken, bruggen, boerderijen etc.

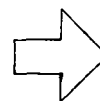
2 die objecten die een representatief beeld geven van de woonbebouwing in de verschillende gemeenten. Daarnaast kan er bij beide categorieën sprake zijn van een extra, de architectonische kwaliteit betreffende, waardering.

Als algemene regel bij de selectie van deze twee categorieën bouwwerken geldt dat ze **gaaf** moeten zijn. Dat wil zeggen, er mogen aan het bouwwerk geen ingrepen hebben plaatsgevonden die het in zijn grondvorm hebben aangetast (gaaf betekent dus niet per se: goed onderhouden). Er zijn natuurlijk uitzonderingen op de regel. Het gaat dan om voorbeelden van objecten/complexen die zeer schaars zijn in de provincie als geheel of in de gemeenten afzonderlijk. Bij dergelijke voorbeelden wordt het criterium gaafheid vervangen door dat van schaarsheid/zeldzaamheid.

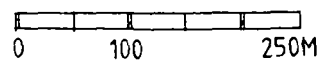
Op de volgende pagina staat een kaart waarop alle in deze gemeente geïnventariseerde objecten met een stip zijn aangegeven. De resultaten van de objectinventarisatie zijn verzameld in een aparte bijlage (Inventarisatie van de Bouwkunst), waarin zijn opgenomen een volledige uitdraai van de inventarisatieformulieren, een afbeelding van alle geïnventariseerde objecten en een lijst met adressen van de panden.

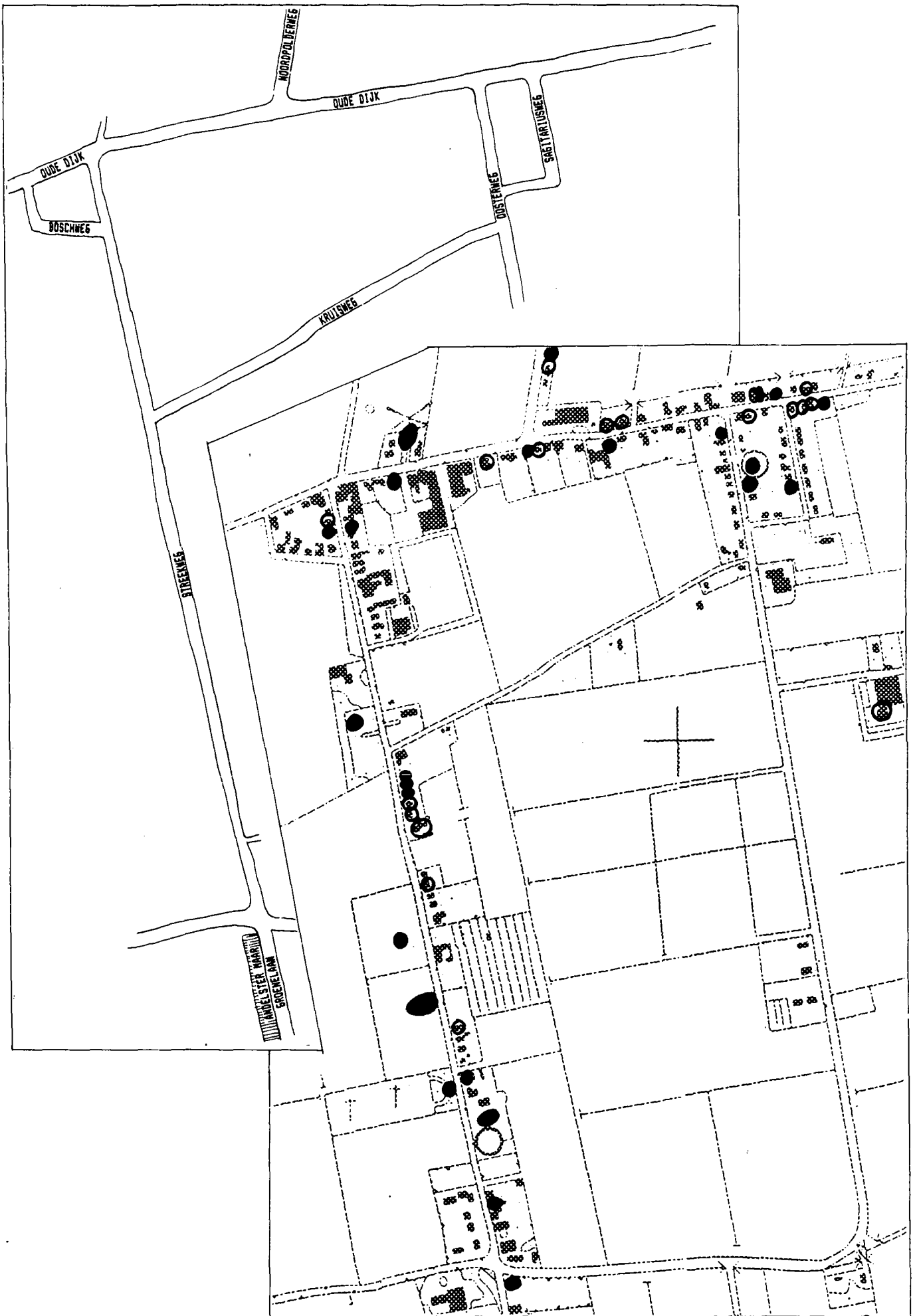

GEINVENTARISEERDE OBJECTEN

BAFLO/RASQUERT

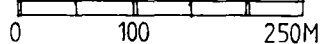

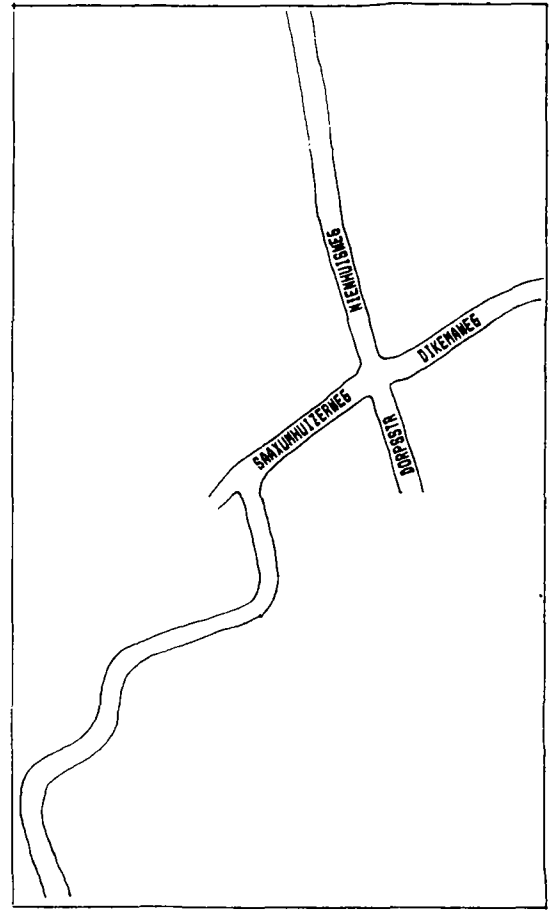
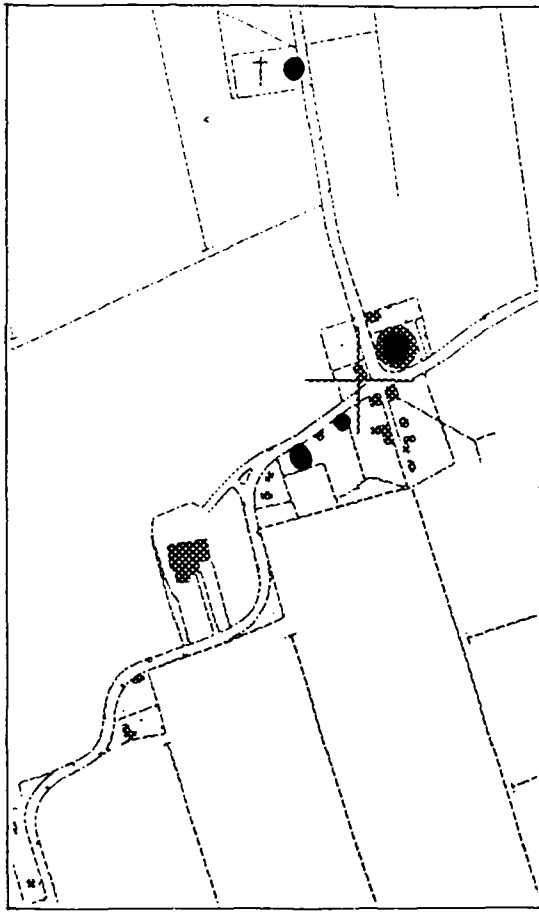

GEINVENTARISEERDE OBJECTEN

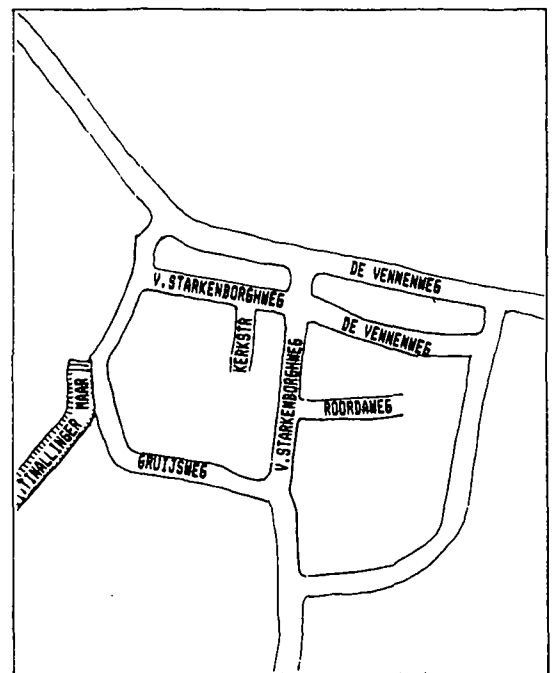
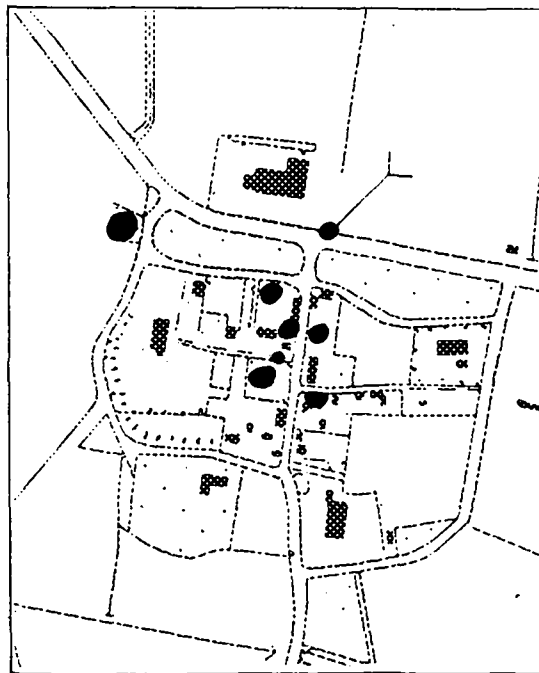

DEN ANDEL

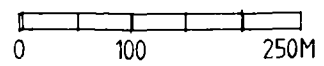

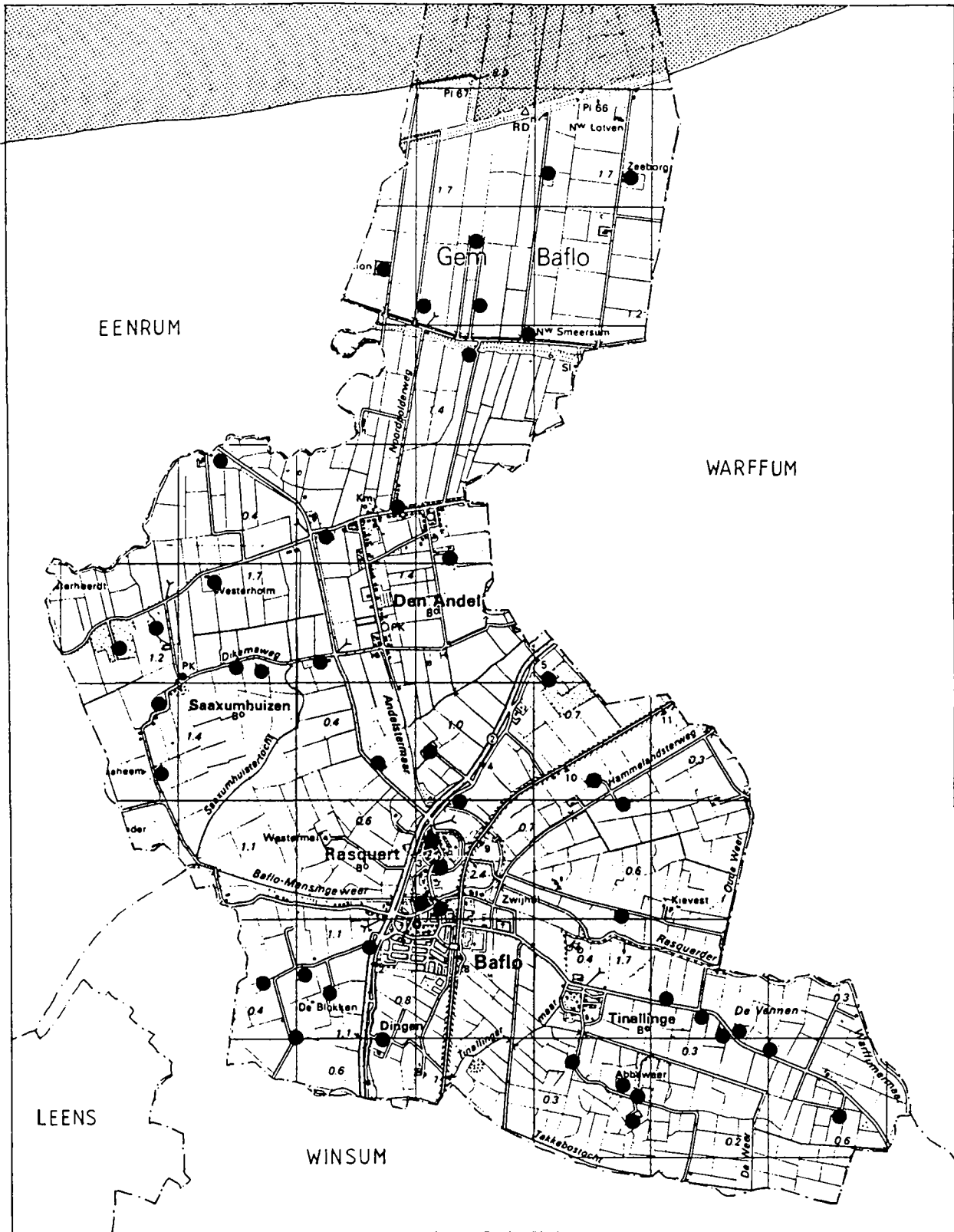
↑ SAAXUMHUIZEN

GEINVENTARISEERDE OBJECTEN

↑ TINALLINGE

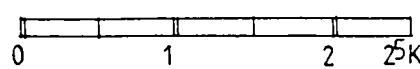

GEINVENTARISEERDE BOERDERIJEN

↑
 GEMEENTE
 BAFLO

Literatuurlijst

- Boer Sap, S. de, Spoorwegen in Groningen. Stad en Lande Historische Reeks. Utrecht, 1987.
- Fysische geografie, botanie en ornithologie. Noord-Groningen - Vierendeel. Provinciale Planologische Dienst, 1985.
- Hartsema, D. en Mollema, W. Met de boderijders naar Groningen. Bedum, 1987
- Hofstee, E.W., Groningen van grasland naar bouwland 1750-1930. Wageningen, 1985.
- Integraal Structuurplan Noorden des Lands. Deelrapport 15: Marne en Reitdiepdal. Provinciale Planologische Dienst Groningen, 1982.
- Olthoff, T., Trams en tramlijnen, de paardetrans in noord en oost Nederland. Rotterdam, 1976.
- Ploeg, P. van der, Bruggen in Groningen, Inventarisatie van Bruggen voorkomend in het Raamplan Waterwegen van de Provincie Groningen. Provinciale Planologische Dienst Groningen, 1988.
- Provinciale almanak voor Groningen 1985.
- Raamplan waterwegen provincie Groningen. Provincie Groningen, 1978.

kaarten:

- Gemeente atlas van de provincie Groningen 1867. Kuyper, J., Leeuwarden-Hugo Suringar.
- Kaart van alle bevaarbare vaarten en kanalen in de provincie Groningen. Kater, J., Provinciale Waterstaat Groningen.
- Topografische kaart 1853, 1:50000.
- Topografische kaart 1905-1907, 1:25000.
- Topografische kaart 1933, 1:25000.